

Ska vi fördela skattepengar efter etnisk tillhörighet? undrar Knut Carlqvist.

Skilj på ren och same

Striden står om äganderätten till ofantliga fjällvidder och delar av skogstakterna. När *Rapport* i tisdags berättade om den växande avogheten mot renägande samer bland övriga norrlänningar visades en 80-årig gubbe som blivit täljd på vad som skulle bli en stång till en kåta. Jo, kåta måste man bo i, sade gubben. Och fjället panorerades till tonerna av en jojk. En ung kvinna fick berätta att rovdjuren minsann tog hälften av renarna.

Övriga olönsamma näringar rationaliseras eller läggs ner, men i rennäringen går det nationalistiska troll.

gestalt. Det framskyntar i och för sig att det finns olika intressen i området, skogsägarna vill inte se plantorna ätas upp och turister och jägare vill ha tillgång till naturen. Men vilka är snälla och vilka är dumma? Vanligtvis är det journalisterna.

Den traditionella samekulturen byggde på naturhushållning. Renen stod för mjölk, kött och pälsverk. För skinnen bytte samerna till sig salt och tobak. Men den är inte äldre än 500 år. Innan dess ägnade sig samerna åt jakt och fiske och stod under kungligt beskydd. "Ingen skall hindra de skogs- och nomad-människor, som på svenska heter lappar, i deras jakt", står det i Täljestadgan från 1328. Någon allsamsk kultur fanns inte, gravfynden visar på större likheter med de kringboende nordborna än med andra samiska grupper. Blodgruppsundersökningar visar att större delen av Norrlands befolkning har samiskt påbrå. Och vice versa.

Först på 1500-talet täljdes renen i större skala och rensköterna utvecklade en mer enhetlig kultur. Men den byggdes på ett stamsambälde baserat på familjen. Efter som fjället var allmänning kunde det nyttjas för bete. Skogsbönder kunde råka i delo med samer, som överallt där intensiv boskapskötsel konkurrerar med andra näringar.

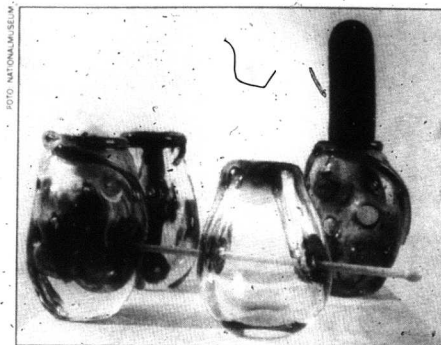
Den pågående striden skiljer sig inte från de föregående annat än vad det gäller de samiska anspråken. Fritt fiske och jakt är fjällets ursprungliga regel. Ingen har någonsin kunnat göra anspråk på att äga en allmänning om den inte hägnats och odlats. Betsdriften har överallt fått vika.

Dagens rennäring är en industri som säljer på en marknad. Den har bara-tamdjuret gemensamt med den forna renskötseln. Den är mekaniserad, även om *Rapport* avstår från att visa snöskotrar, motorcyklar och helikoptrar. Samer bor i villor och tittar på TV som folk gör mest. Däremot är det en trängd och förmodligen olönsam näring, som drabbats av nersmåtningen från Tjernobyli och växande turism. Och få har sin utkomst av den, kring 2 500 av totalt 20 000 samer. Övriga olönsamma näringar rationaliseras eller läggs ner, men i den här del nationalisticiska troll.

Att tillmötesgå renägarnas krav skulle innebära en kolossal och godtycklig förmögenhetsöverföring till en minoritet av en minoritet. Samer har aldrig levt av att sälja jakt- och fiskekort. Det går inte ens att avgöra vem som är same eller vem som en gång ägt en renhjord och är berättigad till en andel. Och varför ska inte jämtlänningar som får lust att ägna sig åt renskötsel få göra det på samma villkor?

Multikulturalismen ändrar i att vi tvingas räkna kvarts- och halv-samer och skapar etniskt rena näringar. Det är sjukt. Så skilj en gång för alla den samiska frågan från rennäringens marknanspråk.

18 juni 1999
KNUT CARLQVIST

Misshandlat glas. Erik Dietmans Fulla glas visas på Nationalmuseum.

Accepterad. Carl-Johan De Geers Skända flaggan hänger prudentligt inramad i Moderna museets Eftermajrevolten-utställning.

Från Tessin till stöktiden

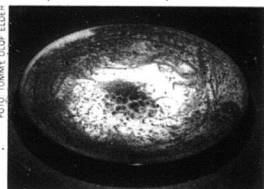

FOTO: TIMMÅN, GLOVE ELDER

Glas finns det gott om, noterar Margareta Ryd och tillägger att somlig proggnost överlevt 70-talet.

Nicodemus Tessins d y mästerverk Steninge slott vid Mälaren har väckts ur sin törnosömn av en norsk skådespelare, Linn Stokke, och hennes man Atle Brynestad. Det är ett slott med minnen av kungligt västerprassel. Byggherren Carl Gyllenstierna lär ha varit drottning Hedvig Eleonoras älskare och en senare ägare. Axel von Fersen d y, var ju den franska drottningen Marie-Antoinettes

Utställt

I närheten av den engelska parken finns Tempelmans monument över von Fersen med en känslös omskrift, troligen av Johan Olof Wallin: "På detta rum förvarades i 4 månader de jordiska lämningarna av greve Axel von Fersen, Sveriges rikets marskalk, då våldet, som ändat hans dager, nekade honom vila i sina faders grift..." Axel von Fersen lynchades av mobben 20 juni 1810.

Hela slottsanläggningen är numera ett kulturcentrum. Själva slottet kan hyras för sammanträden, fester och bröllop och visas för besökare i små grupper (man ska ha tur för att få plats). Den stora stenladugården från 1873 har restaurerats och hyser ett galleri på 2 000 kvadrat, en glashytta, keramikverkstad, "Glasnästareffrens berömda kök" och butik med fabriksförsäljning av glas.

Konstglas i Steninge

Starten är inte precis anspråkslös med *The Steninge World Exhibition of Art Glass 1999* (visas till och med 17 oktober), en ögonbedövande utställning med deltagare från Japan, USA och de flesta europeiska länder. De 40 inbjudna utställarna visar en provkarta på

glasetts möjligheter, allt vad glasmassan kan formas till: skulptur, karta, porträtt, relief, skål och målning. Det är frestande att spåra nationalekaraktererna i islänningen Sören S Larsens infusna objekt, i finländaren Mikko Merikallios formsäkra *Emerging Triangle* och *The pair* eller i japanen Kyohhei Fujitas guldskimrande, magiska askar. Paolo Macho från Slovakien ristar tecken i ett plant glas som liknar bränd jord och Frantiek Janák från Tjeckien ställer ut stora, tunga former i mättade färger med sammetslena ytor. Han har också gjort den gåtfulla och ömsinta figur som möter besökaren i trappan upp till den enorma lagårds-vind som är galleriet.

Denna sabbotagets mästare förvandlar glas till totalt oanvändbara föremål, vaser genomstungna av borstar, pinnar eller saxar, fat och skålar nerbrunna i kanterna, försedda med nät eller fyllda med dödsfall.

Det finns naturligtvis också verk som är roliga, galna, hemska eller kitschiga allt är för övrigt mycket dyrt. Flera av våra stora glas-konstnärer deltar som Ulrica Hydman-Vallien, Eva Englund, Bertil Vallien och Gun Lindblad. En stark upplevelse är Josh Simpson från USA som arbetar med ytan i sina intensiva blåa fat och skålar och ger dem namn som *Blue Mexico Platter 3*.

Om världsutställningen på Steninge känns förändlig och eterisk så är Erik Dietmans utställning *Fulla glas* på Nationalmuseum (visas till och med 22 augusti) desto uppsluppna. Denna sabbotagets mästare förvandlar glas till totalt oanvändbara föremål, vaser genomstungna av borstar, pinnar

eller saxar, fat och skålar nerbrunna i kanterna, försedda med nät eller fyllda med dödsfall. Märkligt nog är hans pjäser samtidigt oerhört vackra och fyller en med skritt.

Tar man sig över den mirakulöst räddade Skeppsholmsbron till Modernerna Museet hittar man *Efter Majrevolten. Det stökiga 70-talet*, en städad exposé över ett förtalad decennium (visas till och med 17 juli). Det är lite provocerande att se proggnosten oskadliggjord och prudentligt inramad i ett fönsterlöst källarrum. Ändå stannar Lena Svbergs starka och förtvivlade bilder i minnet liksom Carl-Johan De Geers *Skända flaggan* eller hans och Marie-Louise De Geers *Aftonsnabeln*.

Kvinnobrist i uppslagsverk

Ett uppslagsverk över det snart avslutade 1900-talets västerländska design är *Design. 1900-talets pionjärer* av Penny Sparke, översatt av Björn Linné (Albert Bonniers Förlag, 1999) Här finns de stora designförelserna presenterade och minibiografier över formgivare och arkitekter. Kerstin Wickman, som granskat den svenska utgåvan, påpekar i förordet att "historiska kunskaper är inte nostalgiska. Designhistorien ger en djupare förståelse för vår materiella omvärld". Sekelskiftets konstnärer ville ge en konstnärlig gestalt åt vardagstingen, i Sverige förmodades slagordet "Vackrare vardagsvara". Men föremål tillverkade för hand blev för dyra för gemene man det var i den framväxande industriproduktionen som formgivarna kunde förverkliga drömmen om sköna ting till alla.

Industriedesignen får stort utrymme i boken, det är de stora grabbarna som presenteras: av 94 designere är bara 8 kvinnor. Textil och mode är följaktligen underrepresenterade. Den förstklassiga layouten och det förmåliga bildurvalet, som speglar vårt sekels (manliga) designhistoria, gör boken till en lustfylld upplevelse, men knappast typografiskt som är ytterligt svårsläst.

MARGARETA RYE